

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

טומאה בציבור

בקרובן פסח

- קס"ה -

נמסר בשבת פרשת בהעלותך ה'תש"ע

נכתב בידי הרב יוסף בן ארזה שליט"א

בשבת פרשת שלח יחל השיעור בשעה 5:30 אחה"צ אי"ה ויהיה בענין: 'נסכים' [מנחה ב- 5:05
ואחרי השיעור].

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש למתוב בקשה לכתובת:
timnal@zahav.co.il

טומאה בציבור בקרבן פסח

יש לו תשלומין, ושוב אינו בכלל 'במועדו' לדחות את הטומאה. ולפי"ז הלא על כרחך צריך קרא ד'איש איש' למעט ציבור שאינו נדחה לפסח שני, וממילא שב דינו להיות כקרבן הקבוע לו זמן ודחי טומאה מ'במועדו'.

ב עתה נבוא להעמיק בעיקר דין זה. הנה בפסחים (צ:): פליגי אמוראי אם שוחטים וזורקים את הפסח על טמא שרץ, דהא שאני מטמא מת האמור בתורה שהרי ראוי לטבול ולאכול בערב בטהרה. ורב אמר אין שוחטים וזורקים על טמא שרץ, ולמד כן מפרשה דידן דאמר רבי יצחק אותם אנשים טמאי מת מצוה היו שחל שביעי שלהן להיות בערב הפסח שנאמר 'ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא', ביום ההוא הוא דאינן יכולין לעשות אבל למחר יכולים לעשות ואמר רחמנא נדחי - הרי שאף הטמא שראוי לאכול בערב אין שוחטים עליו. וכן פסק הרמב"ם (קרבן פסח ו,א).

והקשו האחרונים (מהר"ם גלאנטי - הובא בשעה"מ שם; צל"ח פסחים סט ועוד) סתירת דברי הרמב"ם, שהרי מבואר בגמרא בשני מקומות (בפסחים סט ובזבחים כב) דכל שאילו ביחיד נדחה, בציבור עבדי בטומאה, שעל כן למאן דאמר אין שוחטים וזורקים על טמא שרץ ונדחה היחיד לפסח שני - ציבור עושים בטומאה אף בשנטמאו לשרץ. ואילו הרמב"ם, הגם שפסק אין שוחטים וזורקים על טמא שרץ, כתב (ק"פ ז,א ביא"מ ד,יב) שרק בטומאת המת בלבד הציבור עושים בטומאה, לא בשאר טומאות.¹

ב לא הבנתי דברי הטור"א, הלא אמרין בביצה (כ: לב"ה) דחגיגה קרבן הקבוע לו זמן כיון שאין לה תשלומין אחר שבעה. והא דחגיגה אינה דוחה את השבת הוא מילפוטא מיוחדת בפסחים ע: וכ"כ ה"תוס' שם ובדף עו טע"ב להדיא [ואף לגירסה שלפנינו בגמרא עו: הלא אמרו דקביעא ליה מועד, ומה שאמרו 'כיון דאית ליה תשלומין כל שבעה לא דחיא שבת' וזהו כטעם לדין דילפינן מקרא. וכן יל"פ דברי רש"י במשנה תמורה יד.]. ועוד קשה דלגבי פסח על כרחך אין לומר סברא זו [וכמו שהסיק הטור"א בעצמו. יע"ש שני טעמים לחלק], דהלא אף לטהור שהידי או שגג בראשון איבא תשלומין, ואעפ"כ נאמר ביה 'במועדו' לדחות את השבת, הרי מוכח דאף זה בכלל 'במועדו'. גם קשה מ"ט פסח שני אינו דוחה את הטומאה לרבנן משום דמפני הטומאה דחיתו והיאך יעשה בטומאה (יזמא נא). והלא הדחיה היה מפני שיש לו תשלומין ואין לו מועד קבוע, אבל פ"ש שאין לו תשלומין חוץ כלל דקבוע לו זמן [ואין לומר שמפני שהיה לו מועד אחר, בראשון, תו לא קרינן ביה 'במועדו' - דהלא פ"ש דוחה את השבת מ'במועדו']. עוד קשה מפשוטו של מקרא (וכן הקשה הטור"א בעצמו) שבטורם נאמרה להם פרשת פסח שני כתיב 'יהיה אנשים אשר היו טמאים... ולא יכלו לעשות הפסח' - ולמה לא יכלו, הלא כתיב 'במועדו' ואכתי לא ידעו תשלומין.

על כן נראה ד'ועשה בני' את הפסח במועדו' קאי על עשיית הקרבן בכללות, ואמר קרא שא"א להקרבן להיבטל לגמרי מפני השבת או הטומאה, אבל אם יש יחידים טמאים לא בטל הפסח מישאל הלכך טומאת היחיד אינה סותרת 'לדחיה' [ואמנם כל הנך דכתיב בהו 'במועדו' הוא כנון שאם ייבטל הקרבן ייבטל לגמרי, כגון חביתיו כהן גדול וכן פסח בשבת [ולכן רק על חגיגה בשבת הזכור קרא דלא דחיא, אבל לא בטומאה, שהרי אפשר לקיים בשאר אנשים]. וא"ש כל הקושיות. ובוה א"ש למאי נקט ת"ק בתמורה כלל בקרבנות ציבור [ולתריב"ם בפיה"מ אין שם מחלוקת בין ת"ק לר"מ]. וע"ש חו"ב [והלא הקובע הוא קרבן הקבוע לו זמן ולא ציבור או יחיד - אכן לפי האמור אין הדחיה משום ביטול היחידים את הקרבן אלא משום הביטול הכללי של הקרבן, הלכך חשיב להו כמו 'קרבן ציבור'.

ולפי"ז צ"ל דאצטריך 'במועדו' לומר שגם ככהנים או כלי שרת טמאים עושים בטומאה, ואילו מ'איש' לא ידעינן אלא טומאת המקריבים, וכ"מ מרש"י בתמורה יד. הנ"ל. או כדמשמע בפיה"מ לרמב"ם (פסחים עו:): ד'במועדו' אצטריך ללמד על שאר קרבנות שנאמר בהם מועד, אבל פסח גופיה מ'איש איש' לחוד ידעינן. וכ"מ ברמב"ם ביא"מ ב,טז.

ג ויש שצדדו שמה שפסק הרמב"ם שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ, היינו מדרבנן [כסברא שבתחילת הסוגיא בדף צ:]: ולא כרב שאמר מדאורייתא [וכן מדויק בלשון הרמב"ם שכתב דין זה כחובי דלכתחילה: 'אבל הנוגע בנבלה ושרץ וכיו"ב ביום י"ד הרי זה טובל ושוטחין עליו אחר שיטבול' - שינה מלשנא דרב דאמר אין שוחטין וזורקין ע"ש]. וצ"ל דמש"כ בה"ל ביא"מ ספ"ב דאין שוחטין על טמא שרץ היינו מדרבנן. ולפי"ז נראה דלהרמב"ם אין ציבור נדחה בטומאת שרץ כי בעצם אין היחיד נדחה מפני שאפשר לטהר לערב. וגם נראה חילוק הרמב"ם בין טמא מת בשביעי שטבל שאין שוחטים עליו כדחוכיח מקרא דידן. לטמא שרץ שטבל - שלא גזרו חכמים אלא שמא יפגע ולא יטבול כדאמרינן בגמרא. (לע" שעה"מ וצל"ח; מנחת ברוך כא כב).

ו"ל דחיליה דהרמב"ם כהסברא שבתחילת הסוגיא בדף צ, וכן מדין מחו"כ שאסור לו להקריב עד שימסור כפרות לב"ד [וכמו שפסק הרמב"ם ד,ו], מחשש שמא יפגע. והא דגזרו מלפסוק כרב דאין שוחטין מדאורייתא, דהא פסק דאין טמא מת משלח קרבנותיו שלא כשאר טמאים, הלכך א"א למילף טמא שרץ שטמא מת בשביעי שלו. ורב שהשוה סבר דט"מ משלח קרבנותיו.

ויש לסייע כן ממה שכתב הרמב"ם (ביא"מ ד,טו, מהספרי) שטומאת מת דחיה בציבור בטמא מת, מקרא ד'איש איש' הוא דילפינן, דאיש נדחה ואין ציבור נדחים - ואי מיידי הך קרא גם בטמא שרץ ולא דרשינן מ'נפש' למעט טמא שרץ, מהי תיתי לדרשו רק אדיוקא ולומר דדוקא טומאת מת נדחית בציבור - אלא משמע דקרא דוקא בטמא נפש קאמר דיחיד נדחה, אבל טמא שרץ שוחטים עליו מדאורייתא, וממילא הוא דלא שמעינן בציבור דחיה אלא בטמא נפש.

[ואין זה ענין למה שמשמע ברמב"ם (ק"פ ו,י-ז) שלא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת אלא באופנים מסוימים - דכיון דבאופן הרגיל יכול לטבול ולעשות אח"כ הפסח, אין כאן ביטול מצוה, ומחו"כ יוכיח שאין שוחטים עליו עד שימסור כפרות]. ובחזו"א (ובחים ד,ו), דחה דרך זו ברמב"ם, וכתב ששיטתו לא נתגלתה לנו ושמה יש ט"ס בדבריו. אכן כמה מקשותיו מיושבות להנ"ל.

א 'איש איש' כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה וגו'. דרשינן (בפסחים סו:): איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נידחין לפסח שני אלא עבדי בטומאה. וזהו הדין דטומאה הותרה או דחיה בציבור [וקיי"ל כמאן דאמר 'דחיה' (רמב"ם ביא"מ ד,י-טו), ונפ"מ דמהדרין אטהורים וגם בעינן ציץ לרצויי - כמבואר ביומא ו-ז ופסחים עז וברמב"ם שם]. ועוד דרשו (בפסחים עז). וכ"ה ברש"י בהעלתך) 'זיעשו בני ישראל את הפסח במועדו' - במועדו ואפילו בשבת, במועדו ואפילו בטומאה. ובתוס' (סו. ד"ה מה) פירשו דתנאי היא, אית דדריש מ'איש' דאין ציבור נדחים אלא עושים בטומאה ואית דדריש מ'במועדו'.

ואולם רש"י (בזבחים כב:): הביא שתי הילפותות יחדו, ומבואר בדבריו שאין כאן פלוגתא. ונראה דהנה הא דקרבן דוחה את הטומאה, מבואר במשנה בתמורה (יד. - כדמסיק רבי מאיר, וכפירוש הגמרא ביומא נ). שהכלל הוא שכל קרבן הקבוע לו זמן דוחה את השבת ואת הטומאה, ואפילו הוא קרבן יחיד [כגון חביתיה כהן גדול], וכל קרבן שאין קבוע לו זמן אינו דוחה, אפילו הוא קרבן ציבור [כגון פר העלם דבר של ציבור]. ואם כן בדין הוא שקרבן פסח ידחה את הטומאה אעפ"י שהוא קרבן יחיד (כדאיתא ביומא נא). שהרי קבוע לו זמן, רק מהך פרשתא ד'איש' כי יהיה טמא לנפש' למדנו שאינו דוחה אלא נדחה לפסח שני, וכיון שהוציאו הכתוב לקרבן פסח משאר קרבנות הקבוע להם זמן שלא ידחה את הטומאה, א"כ הוה אמינא שגם ציבור שנטמאו יידחו [דהא סו"ס גם ביחיד קבוע לו זמן ואעפ"כ נדחה לפ"ש]. ועוד, הלא גם בציבור אין הפסח אלא 'קרבן יחיד' רק דאית בכנופיא, קמ"ל קרא ד'איש איש' - איש נדחה אבל ציבור אין נדחין אלא עושים בטומאה, הרי שהחזיר הכתוב הציבור לדין הכללי דקרבן שקבוע לו זמן דוחה את השבת ואת הטומאה, וסוף דבר ילפינן לה מ'במועדו' דקרבן הקבוע לו מועד דוחה את הטומאה. א"כ שפיר אצטריכו הנך תרי קראי, דלעולם יסוד הדין הוא מ'במועדו' דהיינו קרבן שיש לו מועד קבוע דוחה את הטומאה, אלא צריך מיעוט ד'איש' כדי להוציא את הציבור מכלל הדין המסוים דדחית טמאים לפסח שני. [וע' בחדושי הגרי"ז עה"ת (בהעלתך) שטענתם היתה 'למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו' - ורמזו בזה הלא בדין לדחות את הטומאה משום 'במועדו']

עוד יש להוסיף באור, עפ"ימ"ש כ"כ בטורי אבן (חגיגה ט). שכיון שקרבן שיש לו תשלומין לא חשיב 'זמנו קבוע' ואינו דוחה את הטומאה, ולכך שלמי חגיגה אינם דוחים את השבת ואת הטומאה כמבואר בפסחים עו: לפי גרסת רש"י, א"כ כשאמר הכתוב פרשת פסח שני לטמא נפש, נשתנה דינו להיות כקרבן שאין קבוע לו זמן שהרי

^א ק"ק אכתי למה לא סגי באיש' למעט ציבור. וצ"ל דלולא דכתיב 'במועדו' לומר דוחה טומאה אלא הייתי ממעט ציבור מ'איש'.

[וילה"ע מפסחים סו-סו' אשכחן תמיד ופסח דחיו שבת, דחיו טומאה מנא לן, ופסח גופיה מנ"ל אריו"ח דאמר קרא 'איש איש' וכו' אימא איש נדחה לפ"ש ציבור לית ליהו תקנתא לא בפר' ולא בפ"ש וכו' - כולא סוגיא מוכחת דלא ס"ל דרשא ד'מועדו' אפילו בטומאה].

ש'אעפ"י שרביעית דם מן המת שוה לטומאת מת עצמו לתרומה ולקדשים, אבל חלוקה לענין שאין הנזיר מגלח עליה וכן לענין עושה פסח שאינו נדחה לפסח שני, ומפרש הרמב"ם ד'עושה פסח' מיידי בטמא מת לאחר טבילה, וזהו שחילק בטמא מת שטבל אם היה מטומאות שהנזיר מגלח עליהן אם לאו. והראב"ד שלא מצא מקור לחילוק זה, פירש הגר"ח שהיתה לו גירסה אחרת בהך ברייתא, כפי הגירסה הנמצאת לפנינו בתוספתא. והנה יסוד החילוק לענין גילוח הנזיר, מבואר ברמב"ם (נזירות ז, א), שנאמר 'וכי ימות מת עליו' - עד שיטמא מטומאות שהן מעצמו של מת, רק אז מגלח וסותר את הקודמים, אבל כשאינו מהמת עצמו, אעפ"י שנטמא טומאת שבעה אינו מגלח וסותר [ולענין ביאת מקדש דתנן (בנזיר נו:)] שאין חייבים כרת על טומאות שאין הנזיר מגלח עליהן, כתב הרמב"ם (ביא"מ ג, ג): כל טומאה שהנזיר מגלח עליה, או שנגע באדם או בכלים שנגעו באותה טומאה, או שנטמא בשאר אבות הטומאות של תורה שטעון ביאת מים מן התורה חייב כרת על ביאת המקדש. וע' בחדושי הגר"ז פסוה"מ יח שדן להשוות שתי ההלכות].

ובמה שחילק הרמב"ם בין טמא מת לאחר טבילה לטמא שרץ, פירש הגר"ח דאזיל הרמב"ם לשיטתו (ביא"מ ב, יב) שטמא מת אין מקריבים עליו קרבן כלל, שלא כטמא שרץ וכד'. וביאר הגר"ח דמקורו בסוגיא במו"ק (טז.), ר"ש אומר 'בבואו יקריב' - בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה בזמן שא"ר לביאה א"ר להקרבה. ולפרש"י שם מיידי בטומאת מת. ובתוס' שם דחו פירוש זה דהא אמרינן (בפסחים סב) ערל וטמא משלחים קרבנותיהן, ורק במצורע אמרו במו"ק שאינו משלח קרבנותיו [כאבל], ולכן פירשו הם בענין אחר. ואולם הרמב"ם מפרש כפרש"י, ומכאן הוציא דטמא מת שונה משאר טומאות שאינו משלח שום קרבן (וכן פירשו הנחלת-דוד בהקדמה לשו"ת ומלבושי יו"ט ח"ב י"ד ט). וכן משמע מסיוד ההלכות ברמב"ם, שקודם להלכה זו הביא הדין שאין מצורע משלח קרבנותיו - הרי משמע שמקור אחד הוא לשתי ההלכות, והיינו הברייתא במו"ק וכפרש"י.

[וביאר הגר"ז (בזבחים כב ונזיר מז) בגדר דין זה דטמא-מת אינו משלח קרבנותיו, שהוא פסול בקרבן - בשונה מדין מצורע שאינו משלח קרבנותיו שהיא הלכה בניהוגי המצורע, כשם שנוהגים בו דיני מנודה ואבל - שכל שהמתכפר הוא טמא מת הרי הקרבן 'בא בטומאה' ונפסל. והוכיח כן [וכבר עמד בעיקר הדבר באו"ש] מדברי הרמב"ם (ביא"מ ד, יב) שפירש כיצד קרבן הקבוע לו זמן דוחה את הטומאה, 'הגיע זמנו של אותו קרבן והיו רוב הקהל שמקריבין אותו טמאים למת' (וכ"כ בפייה"מ פסחים עו:). ותמה בגב"ר (יומא ו) מה לי ולטומאת הציבור בתמידין ומוספין וכד', והלא הכהנים הם המקריבים אותו. אך הרמב"ם הולך לשיטתו שטמא מת אינו משלח קרבנות כלל, ואין זו רק מניעת הגברא בשילוח הקרבן בדומה למצורע [שאילו היה כן, לא היה שייך לדון זאת בקרבן ציבור, דהא אין כל אחד ואחד מהציבור בגדר 'משלח' את התמידין], אלא פסול הוא בחפצא דקרבן כאשר המתכפר בו הוא טמא מת, והרי זה קרבן הבא בטומאה שפסול - לכך צריכים אנו לדין טומאה דחוייה בציבור, להקריב על הטמאים].

ואם כן כשדנים על הקרבת פסח בטמא מת, הרי לשיטת הרמב"ם יש כאן שני נידונים; מלבד הדין המסוים האמור בפרשה שהטמא נדחה לפסח שני [וזהו דין הכולל אף שאר טומאות], הרי יש דין כללי שאין מקריבים שום קרבן על טמא מת. הלכך כאשר טבל הטמא מטומאתו ועדיין לא העריב שמשו, אעפ"י שמהדין האמור בפרשה אינו מנוע מלעשות הפסח שהרי שמשא ממילא ערבה ויהא ראוי לאכול לערב [כדאמרינן בגמרא דשו"ז על טבול יום], אבל בטמא מת יש מניעה אחרת, שאין טמא מת משלח קרבנותיו, והרי כל עוד

1 ולפי"ז להמבואר בתוס' (מו"ק טו:)] דטמא בטומאה היוצאת מגופו אין משלח קרבנותיו ימצא שאם רוב הציבור טמאים בטומאות היוצאות מהגוף - אין מביאים קרבנות ציבור דהא לא נדחתה טומאה זו. וזאת לא שמענו. וכנראה תוס' לא ס"ל סברא זו. [וע' בחו"א (זבחים ד, ח) שכתב להכריח מכמה צדדים שדין זה דהטמא אינו משלח קרבנותיו אינו אלא לכתחילה, ודלא כהגר"ח והגר"ז].
ונראה שאף לפי סברא זו, טמאי מת יחידים מתכפרים בק"צ, וכ"מ מזהב"ם (ד. ע"ש בתוס') דליכא שינוי בעלים בקרבן ציבור, והלא אם הישב על טמאים היו שינוי למי שאינו מתכפר (ועתוס' רשב"א פסחים סא לענין ערל). אך נראה שחלול שם 'בא בטומאה' נקבע לפי כלל הציבור ולא על כל יחיד, הלכך רק כשרוב הציבור טמאים הו"א לפסול לולא דין טומאה דחוייה בציבור, אבל כשהיחידים טמאים שפיר מתכפרים בקרבן ציבור.

והגר"ז (ביאת מקדש ד, יב) צדד לתרץ שנידון זה תלוי אם טומאה הותרה בציבור או דחוייה; שזה שמבואר בגמרא שאם היו הציבור טמאי שרץ [או טמאי מת בשביעי] עושים בטומאה ולא אמרינן להו זילו טבולו, היינו דוקא למ"ד טומאה הותרה בציבור ולא מהדרינן אטרהה, אבל לפי מה דקיי"ל טומאה דחוייה בציבור ולא הותרה הרי כשם דמהדרינן אחר כהנים טהורים (כביומא ו הנ"ל), כך בדין הוא שלא יעשו בטומאה אלא יטבלו [דהא שוחטים וזורקים על טבול יום לכו"ע] ויאכלו לערב בטרהה. וא"כ סוגיות הגמרא אזלי כמאן דאמר 'הותרה' אבל הרמב"ם שפסק 'דחוייה' נקט שציבור טמאי שרץ אינם נדחים.

אך תירוץ זה קשה [כפי שהרגיש הגר"ז עצמו ונדחק ליישב] דבפסחים שם מבואר דמיידי אף למ"ד טומאה דחוייה בציבור, ואעפ"י כן אין מחייבים את הציבור לטבול. א"כ מוכח דלא דמי למצב שיש עתה כהנים טמאים וטהורים שאין צורך בדחיית הטומאה, אלא כיון שעתה הציבור טמאים ונדחתה הטומאה, אין חייבים לשנות המצב ולהיטהר. על כן נראה לדון בתירוץ הקושיא באופן אחר.

ונקדים דברי הרמב"ם המופלאים בהל' קרבן פסח שם (ו, א-ב); הנוגע בנבלה ושרץ וכיוצא בהם ביום י"ד הרי זה טובל ושוחטים עליו לאחר שיטבול [כן מבואר בסוגיא בפסחים שם, דאף לרב דאמר אין שוחטים וזורקים על טמא שרץ, שו"ז על טבול יום], ואולם טמא מת שחל שביעי שלו להיות בארבעה עשר אע"פ שטבל והוזה עליו והרי הוא ראוי לאכול לערב אין שוחטים עליו אלא נדחה לפסח שני, שנאמר 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא' - מפי השמועה למדו ששביעי שלהן היה, ועל זה שאלו אם ישחט עליהן והם יאכלו לערב ופירש להן שאין שוחטין עליהן. במה דברים אמורים בשנטמא בטומאות מן המת שהנזיר מגלח עליהן אבל אם היה טמא בשאר טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן - שוחטים עליו בשביעי שלו אחר שיטבול ויזה עליו וכשיעריב שמשו אוכל את פסחו.

והנה כל דברי הרמב"ם טעונים באור, וכפי שהשיג הראב"ד; ראשית, מה סברא יש לחלק בין טמא מת בשביעי לטמא שרץ, הלא שניהם ראויים לאכול בערב, וכשם ששוחטים על טמא שרץ לאחר שטבל מדוע לא יעשו כן בטמא מת. ועוד הקשה הראב"ד, הלא רב שאמר אין שו"ז על טמא שרץ, מהפרשה הזאת יליף לה כדאמרינן בגמרא (כנ"ל), שהשוה טמא שרץ לטמא מת שחל שביעי שלו בער"פ, ואעפ"י כן אמר שלאחר טבילה שוחטים וזורקים [ועל כרחק דמיידי קרא שלא טבלו קודם שחיתה], וא"כ כיצד אתה למד מהך פרשה גופא שבטמא מת - שלא כטמא שרץ - אין שוחטים אפילו לאחר שטבל. [ומה שהוכיח הרמב"ם מקרא, מדנדחו לפסח שני ולא טבלו, כתב הראב"ד לפרש דמיידי ששחטו עליהם קודם שטבלו, שסבורים היו דכשר, ולא שאלו אלא לאחר שעבר זמן שחיתה. והתוס' (בפסחים צ:)] תירצו באופן אחר, שאכן משה רבינו אמר להם שיכולים לטבול ולעשות הפסח, ורק אם לא יטבלו יידחו לפסח שני]. עוד כתב הראב"ד על מה שחילק הרמב"ם בין טומאות שהנזיר מגלח עליהן לטומאות שאין הנזיר מגלח: לא מצאתי לזה שורש.

והאיר לנו הגר"ח הלוי בפירושו דברי הרמב"ם, והראה שמקור חילוק זה שכתב הרמב"ם הוא בברייתא בנזיר (נג) 'רובע עצמות ורביעית דם - לתרומה וקדשים אבל לא לנזיר ועושה פסח',

ד בחו"א (זבחים ד, ה) צדד שכונת הגמרא רק שאין עונש כרת בדבר כיון שיכולים לעשות הפסח בכשרות כפי שהם, אבל לכתחילה מצוה עליהם להיטהר. וא"כ הרי נראה שאין בזה חילוק בין דחוייה או הותרה, דאף למ"ד דחוייה אם לא חזירו אחר טהרה לא חיללו עבודה (עתוס' יומא ו ד"ה דם ועוד. אך יש מדייקים ברמב"ם לפסול ע"כ כשרוב בית אב טהורים), ומאידך גם למ"ד הותרה והכהנים טמאים ויש מקוה לפנייהם צריכים לכתחילה לטבול (עפ"י ירושלמי פסחים ו). ובכל אופן תירוץ זה צ"ב, שהרי סתימת דברי הרמב"ם מורה שבשרץ לעולם אין תורת דחיה לציבור, גם כשא"א להם במציאות ליטרה. ועוד יש לדקדק מסתימת דבריו דבטמא מת לעולם הציבור נדחה, אף כשחל שביעי שלהם בער"פ [שבהם מיידי הפרשה לשיטתו], הרי שאין הטעם משום דאמרינן זילו טבולו.

ה ובסמ"ג (עשה רכז) תירץ שבאותה שנה חל ער"פ בשבת שהרי אמרו שראשון בניסן היה ראשון למעשה בראשית, והוא אינה דוחה את השבת, וגורה קדומה היא מימות משה. וע"ע מש"ח בהעלתך ט, ד"ה ובגמרא; עונג יו"ט ג.

רק כתב להבחין בין דין כללי דכל הקרבנות לדין המסויים שנתחדש בפרשה].

ולפי"ז נראה שיש מקום לתרץ קושי האחרונים הנ"ל, מדוע להרמב"ם אין טומאת שרץ נדחית בציבור והלא היחיד נדחה לפסח שני, בהקדם דברי הרמב"ם (ביאת מקדש ד, יב) שקרבן שקבוע לו זמן הבא בטומאה, אין התר להיכנס לעזרה ולהתעסק בקרבן אלא לטמאי מת בלבד אבל טמאי שרץ חייבים כרת על הביאה ומיתה על העבודה, שלא נדחית אלא טומאת המת בלבד. ואילו בקרבן פסח (ז, ח) פסק שאם קרב בטומאה הרי זה נאכל בטומאה 'ונאכל לטמאי מת שנדחית להם הטומאה הזאת ולכיוצא בהן מטמאי מגע טומאות, מלבד הטמאים שהטומאה יוצאה עליהן מגופן'. ותימה מאי שנא כניסה ועבודה בכל הקרבנות הקרבים בטומאה שטמאי שרץ חייבים עליה ומ"ש אכילת הפסח שהותרה אף לטמאי שרץ, והרי להרמב"ם לא ניתנה טומאת שרץ לידחות בפסח כבשאר קרבנות (כמוש"כ בה"א). וכבר תמה על כך הלח"מ (שם).

אך נראה דהנה תנן (בפסחים עו:): חמשה דברים באין בטומאה ואינן נאכלין בטומאה, העומר ושתה"ל ולחה"פ וזבחי שלמי צבור ושעירי ראשי חדשים. הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה שלא בא מתחילתו אלא לאכילה. ונראה שאין גדר הדבר בפסח נאמרה תורת 'דחיה' גם כלפי האכילה, אלא לעולם לא נאמרה דחיה בטומאה אלא בהקרבת הקרבנות ולא באכילתן, אמנם קרבן פסח שמתחילתו בא לאכילה הרי כאשר חל עליו דינא דבא בטומאה, מעיקרא לא נאמר בו איסור אכילה לטמאים [מלבד אלו שטומאה יוצאת מגופן שנתמעטו לגמרי - כדאיתא בפסחים סז]. ואם כן הרי מובן שאף שלא נדחית הטומאה בטמאי שרץ ובשאר טומאות [שלכך אם נכנסו לעזרה חייבים] מ"מ באופן שקרב הפסח בטומאה שהיו הציבור רוב טמאים, שוב הותר באכילה אף לשאר טמאי מגע, לפי שהתר האכילה אינה מתורת 'דחיה' טומאה היא [עד שתאמר שלא נדחית אלא טומאת מת בלבד] אלא מעיקרא לא נאסרה אכילת פסח-הבא-בטומאה לטמאים.

וביציא בזה כתב הגרי"ז (בקונטרס על הל' קדה"ח ד, טו) בישב דברי הרמב"ם (שם) שאין מעברים את השנה מפני הטומאה, כגון שהיו רוב הקהל טמאים אין מעברים את השנה כדי שיהא להם פנאי ליטור אלא יעשו בטומאה (ומקור הדין בסנהדרין יב.). והקשו הראשונים במאי עסקינן, הלא אין מעברין אלא באדר וא"כ מאדר ועד הפסח יש די שהות ליטור. והמפרש על הרמב"ם שם הביא מפירוש הרמב"ם על הגמרא (שלא זכינו לאורו) שכבר נשאל בזה רב האי גאון, והביא תירוץ רבו הר"י בן מגאש דמירי שאין מי פרה מזומנים ובאים לדחות הפסח עד שיהא שהות בידם להמציאם. והרמב"ם עצמו תירץ שמדובר שהציבור מחוסרי כפרה שאין יכולים לעשות בקדשים עד שייביאו כפרתם, ואין להם עתה בהמות להקריב ובאים לדחות את הפסח עד שיזדמנו להם בהמות - על זה אמרינן דאין מעברין כיון שיכולים לעשות הפסח בטומאה. ופירוש זה נראה תמוה לכאורה, הלא לא הותר אף לציבור של מחוסרי כפרה להקריב פסח ולאכלו דהא לשיטת הרמב"ם אין דחוייה בציבור אלא טומאת מת בלבד, וא"כ מהו זה שאמרו שאין מעברים ויעשו בטומאה. ופירש הגרי"ז דמירי שרוב הציבור טמאי מת ומלבד זה הם מחוסרי כפרה, ועל כן אמרינן דאין מעברים השנה אלא יעשו בטומאה, כלומר אמרינן להו שלא לטהר עצמם מטומאת מת [שאם ייטורו יהיו מחוסרי כפרה לבד ולא יוכלו לעשות הפסח] כדי שייקרב הפסח בטומאה וכיון שקרב בטומאה שוב יהיו ראויים לאכילה אעפ"י שהם מחו"כ, דמחו"כ דוב לאו כזב דמי ואינו נחשב

לא העריב שמשו עדיין נשאר מטומאת מת שעליו. וזהו החילוק שכתב הרמב"ם בין טמא מת וטמא שרץ. אכן למד הרמב"ם שדין זה שאין ט"מ משלח קרבנותיו, הוא רק כשנטמא בטומאות שהנזיר מגלח עליהן דהיינו שנטמא למת עצמו, אבל נטמא מרביעית דם וכד' - בזה משלח קרבנותיו. וא"כ זהו שכתב הרמב"ם שבטומאות שהנזיר מגלח עליהן אין מקריבים על טמא מת אפילו טבל, שהרי אין טמא מת משלח קרבנותיו, אבל בטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן דמשלח קרבנותיו, חזר דינו להיות כטמא שרץ ששוחטים עליו לאחר שטבל.

ופירש הגר"ח שלפי"ז לא קשה השגת הראב"ד, כיצד למדים מהך פרשה גופא דבר והפכו והלא המעשה היה באופן מסוים - שאמנם מעשה שהיה בטומאת מת עצמו שהנזיר מגלח עליה היה, ועל כן לא היתה להם תקנה בטבילה כמו שפירש הרמב"ם להדיא, אבל בתשובת משה רבינו הלא נאמרה פרשה לדורות ד'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה לכם או לדרתיכם וגו' - ובפרשה זו נכללו טומאות שאין הנזיר מגלח עליהן, ובזה שוים טמא מת וטמא שרץ. ובדין זה אין הדברים אמורים אלא אם לא טבל, אבל כשטבל והרי ייטהר לערב ממילא - בזה אינו נדחה לפסח שני. נמצא א"כ שהרמב"ם למד דינו מהמעשה דאותם אנשים ואילו דינא דרב נכלל בהמשך הפרשה שנצטוו לדורות שהטמא נדחה לפסח שני.^ז

והנה כעיקר דברי הגר"ח אמר גם הגרי"ר (בזכר יצחק סט) אלא שהוסיף המתקה בהנך דינים, שהדין הכללי שבכל הקרבנות הוא משום הטומאה עצמה, דאין קרבן קרב על מי שהוא טמא מת כנ"ל, ואילו הדין המסוים שנאמר בפרשה, יסודו משום דהגברא במצב זה לא חזי לאכילה [ובדומה ל'דרך רחקה' דכתיב גביה, שאין פסול זה בקרבן שבעליו בדרך רחוקה, אלא דין עיכוב ומניעה בגברא מלעשות הפסח משום דגברא לא חזי, והלא קיי"ל 'ק"פ ה, ג) שאף אם זרק עליו ובא לערב לא הורצה וחייב בפ"ש, הרי דהא דאין הגברא ראוי בשעת שחיטה מעכב, וה"ה לטמא], וכדין חולה וזקן שאינם יכולים לאכול דלכו"ע אין עושים פסח, דבעינן מיהא גברא דחזי לאכילה [ע' פסחים עח: ובתוס' דאף למאן דאמר אכילת פסחים לא מעכבא, גברא דחזי בעינן]. ונראה שכן מדוקדק מלשון הרמב"ם (ק"פ ו, א) שהגדיר דין כל הטמאים הנדחים מפסח 'כל מי שאינו יכול לאכול את הפסח בלילי חמשה עשר בניסן מפני טומאתו' - הרי נתן בזה גדר דחית הטמא משום דגברא לא חזי לאכילה [ואף טמא שרץ שראוי לערב אם יטבול, סו"ס במצב זה שהוא נתון בו עכשיו אינו ראוי לאכילה, הלכך אין שוחטים עליו].

וכן מבוארת הבחנה זו בחדושי הגרי"ז (זבחים כב), שהדין הכללי דטמא מת אינו מקריב, הוא משום חלות דין בחפצא דקרבן שאין בא בטומאה וכנ"ל, ואילו הדין המסוים דבהך פרשתא הוא משום דגברא לא חזי. [ויש לציין שהגר"ח עצמו לא הוסיף בדבריו גדר זה,

ז י"ל הטעם, כי מקור הדין הוא קרא דחוקאל (מד) 'זאל מת אדם לא יבוא לטמא וגו' וביום באו אל הקדש וגו' יקריב חטאתו'. והרי פירש הרמב"ם (ניירות ז, א) דנזיר מגלח רק על מת עצמו מדכתוב 'זכי ימות מת עליו' ולא נאמר 'זכי יטמא לנפש', וה"ו 'מת' כתיב.

ח שאף טבוי"כ בכלל טומאה מעצמו של מת. תדע, שהרי טבוי"כ שנכנס למקדש ענוש כרת (ביא"מ ג, יד) - הרי דהוא בכלל ד'טומאות שהנזיר מגלח עליו'. וא"כ למדנו דטבוי"כ אינו משלח קרבנותיו.

ט יש להעיר הלא רב דרש מ'ביום ההוא' שנאמר במעשה זויהי אנשים דארע שביעי שלהם בער"פ, ומה הוציא הדין לטמא שרץ, ומאי ראה הלא התם נטמאו למת ואף אם טבלו אינם ראויים (וע' בחדושי הנצי"ב שם ובחזו"י נזיר פ"ה. ופירושוש נראה דחוק). ולכאור' י"ל דאמנם מקרא לחוד הו"א שאף על טמא שרץ לא נשחוט אף בדטבל, דומיא דאותם אנשים שחל שביעי שלהם בער"פ, רק מאחר ונתקבלה הלכה דבטומאות שאין הנזיר מגלח מהני טבילה כדנתיב בניזיר, א"כ טומאת שרץ ודאי לא גרעה מטומאות אלו. [ומ"מ לפי האמת נכללו כל הטמאים בהך פרשתא, דהלא שנינו (צב) למה נאמר טמא ושהיה בדרך רחוקה והלא כל השוגגים והאנוסים עושים השני, אלא שאלו פטורים מהכרת (וכ"פ הרמב"ם בפ"ה) - ודין זה נאמר בכל הטמאים ול"ד בטמא מת].

ומלבר מה שמשמע כן מסתמא דמלתא, גם מפורש הדבר בשיטת הרמב"ם לפי דברי הגר"ח במק"א (בסנסיל עמ"ס סוטה ושבועות) שאף בטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן נאמר דין דחיה בציבור, שהקשה על מה שכתב הרמב"ם (ק"פ ז, מהירושלמי) שציבור שנטמא בספק טומאה ברשות היחיד יעשה בטומאה, והיינו משום שעשתה תורה ספק כודאי, ואף לקולא. ומאידך דייק ברמב"ם שאין הנזיר מגלח על ספק טומאה ברה"י. וביאר הגר"ח שלהרמב"ם דין ספק טומאה ברה"י שטמא בודאי אין גדרו שאנו נוקטים כודאי שנגע ונטמא, אלא דין טומאה מחודש הוא בספק, ובוה פירש דברי הרמב"ם (גירושין יא, ד) בסוטה שנסתרה שאסורה לבעלה מספק [ומשם ילפינן להך מלתא דס"ט ברה"י טמא, שעשתה התורה ספק כודאי], דאין בעלה לוקה עליה - והיינו משום דאיסורה איסור חדש ואין זה האיסור עצמו דאשה שזינתה תחת בעלה, ועל איסור חדש זה הא ליכא מלקות. [והתוס' (ביבמות יא ובסוטה כח) נחלקו בנידון זה, אם בעלה לוקה עליה. ופירש הגר"ח שנחלקו בחקירה זו, אם אמרה תורה לדון הספק כאילו ודאי ארע הדבר או חלות איסור חדש הוא במקום הספק²]. ואם כן הרי מובן שבספק טומאה אין הנזיר מגלח, שאף שיש כאן דין ודאי, סו"ס אין זו טומאה [טומאת-ודאי עכ"פ] מעצמו של מת אלא דין מחודש של טומאת מת. ומאידך לענין פסח ציבור עבדי בטומאה שהרי סו"ס יש כאן ודאי טומאה שדינה כטמא-מת, גם לפי הצד שלא נגע במת. ומה שבירושלמי השוו שתי ההלכות, זהו באופן של ספק טומאה לאחר שטבל בשביעי, שאז אין שוחטים את הפסח אלא בטומאות שהנזיר מגלח עליהן. עכ"ד. הרי מבואר להדיא בשיטת הרמב"ם לפי"ד הגר"ח שאף טומאה שאין הנזיר מגלח עליה - כגון ספק טומאה ברה"י - יש בה דין דחיה בציבור. וא"כ הלא לכאורה נסתר המהלך האמור.

אלא שיש לתמוה טובא על עיקר דברי הגר"ח והזכר-יצחק הנ"ל, כמו שתמהו באבן האזל (ביאת מקדש ד) ואבי עזרי (ק"פ ו), מדוע כשכתב הרמב"ם (ביא"מ ב, יב) את עיקר הדין דטמא מת אינו משלח קרבנותיו, לא פירש שזה דוקא בטומאות שהנזיר מגלח עליהן אלא סתם הדברים, ורק גבי טמא מת בקרבן פסח - שהוא תולדה מהן דינא דאין ט"מ משלח קרבנותיו - שם ראה הרמב"ם לפרש הדבר. הרי מוכח מזה שלעולם אין טמא מת משלח קרבנותיו אף בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה.

ועוד הקשו מהברייתא גופא הנ"ל (בנזיר ג) שהיא מקור חילוקו של הרמב"ם, דקתני 'רביעית דם לתרומה וקדשים אבל לא לנזיר ועושה פסח', והרי לדברי הגר"ח אין זה דין מסוים בקרבן פסח אלא דין כללי הוא בכל שילוח קרבנות שטמא מת משלח אם אין הנזיר מגלח, ומהו שנקטו 'עושה פסח'.

מעתה חזרו כל הקושיות למקומן, הן השגות הראב"ד על הרמב"ם (ק"פ ו, ב) המחלק בין טמא מת בטומאות שהנזיר מגלח ובין שאר טמאים, הן קושיות האחרונים על הרמב"ם שטומאת שרץ אינה נדחית בציבור הגם שהיחיד נדחה לפסח שני.

והנה לתרץ דברי הרמב"ם מהשגות הראב"ד הנ"ל, מחזורתא מה שביאר הגר"ח אברמסקי (חזון יחזקאל תוספתא נזיר פ"ה ובחדושים על הש"ס פסחים צג). ועיקרי הדברים גם באבן האזל ועוד אחרונים) עפ"י שכתב הרמב"ם (נזירות ז, א) שמקור החילוק בין טומאה מהמת עצמו שהנזיר מגלח לטומאות שאינו מגלח כגון רביעית דם, הוא מדכתיב בנזיר 'כי ימות מת עליו' ולא כתיב 'כי יטמא לנפש'. והראה החזון"י דכללא הוא לכל מקום, ד'נפש' סתם [כגון לענין איסור היטמאות לכהן] כולל גם רביעית דם, ואילו 'נפש מת' [האמור בנזיר] או 'נפש האדם' [האמור בחיובא דטומאת מקדש: 'כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא, ונכרתה הנפש ההיא מירשאל'] אין בכלל הכתוב אלא מת עצמו [אלא דמרבין בביאת מקדש אף רביעית דם לכל הלכות

כטומאה היוצאת מגופו לענין אכילת הפסח. ואף דסו"ס מחו"כ הם ולא נדחית הטומאה אלא לטומאת מת בלבד - אך כיון שכבר חלה תורת קרבן הבא בטומאה על הפסח הזה, דהא רוב הציבור טמאי מת, שוב הותר לאכילה אף למחו"כ. והיינו מהטעם הנ"ל, דלהתיר האכילה לא מזדקקין לדין דחיה אלא מעיקרא לא נאסר באכילה לטמאים כל שהוא קרב בטומאה.

ולפי"ז מציינו פתח לתרץ קושיות האחרונים הנ"ל, שיש לבאר דברי הרמב"ם שבטומאת שרץ לא נדחית הטומאה בציבור, כי מאחר והתיר האכילה הוא רק מחמת שחל על הקרבן תורת 'בא בטומאה' אבל לא מתורת 'דחיה' על האכילה גופא וכנ"ל, א"כ נקט הרמב"ם שתורת 'קרבן הבא בטומאה' שייכת רק בטומאת מת שהמניעה היא מצד עצם הקרבתו על טמאים, מחמת הדין הכללי דאין טמא מת משלח קרבנותיו [כהגר"ח, וכבאר הגרי"ז שהיא חלות פסול בקרבן], משא"כ טמא שרץ שמשלח קרבנותיו, מניעתו רק משום דהגברא לא חזי לאכילה במצבו זה [כבאר הזכר"י והגרי"ז] אבל אין בו מניעה מצד עצם הטומאה, הלכך אין בו תורת 'בא בטומאה' ולא הותר באכילה, דהתיר אכילה לטמאים חל רק משום תורת 'קרבן הבא בטומאה'. ועל כן נהי דטמא שרץ נדחה לפסח שני, אבל בציבור לא שייך שיעשה בטומאה כי סו"ס לא תותר אכילתו שהרי אינו 'בא בטומאה' והרי לא נאמרה מעולם דין דחיה טומאה כלפי האכילה. נמצא דטומאת מת חומרתה היא קולתה, דהואיל ויש בה פסול בעצם הקרבת הקרבן [ולא רק משום דגברא לא חזי לאכילה] הרי היא הנותנת להתיר האכילה, הואיל ובה בטומאה, משא"כ טומאת שרץ שאין בה אלא מניעה בגברא, הרי גם אם ייקרב כך סו"ס לא תותר אכילתו שאין בו תורת 'קרב בטומאה'.

וא"כ יש לומר שסוגיות הגמרא שמבואר בהן דציבור עבדי בטומאה אף בטמא שרץ [למ"ד יחיד נדחה], אזלו כמאן דאמר טמאי מת משלחים קרבנותיהם - כן מבואר בסוגיא בפסחים (סט) כמוש"כ השער-המלך שם, וכן הסוגיא דזקני דרום בובחים (כב) - כמוש"כ הכס"מ (ביא"מ ב, יב), והרי אליבא דהך מאן דאמר אין לנו דין נוסף בטמא מת על פני שאר טומאות הלכך כל הטומאות נשתוו בהן כללא דכל דביחיד נדחה בציבור עבדי בטומאה, משא"כ הרמב"ם שפסק (עפ"י תנא דברייתא במו"ק) דטמא מת אינו משלח קרבנותיו, לדידו חלוק דין טומאת מת מטומאת שרץ.

ג) אכן עדיין הדרך רחוקה לנו, שהרי לפי מהלך זה ימצא שרק טומאת מת שהנזיר מגלח עליה דחיה היא בציבור, כי הלא להגר"ח רק בטומאה כזו נאמר הדין דאין טמא מת משלח קרבנותיו וחל דין 'קרבן הבא בטומאה' [וממילא מותרת האכילה בקרבן כזה], אבל טומאות שאין הנזיר מגלח אין בהם חלות פסול בחפצא מצד מה שהמקריב טמא, והו"ל כטמא שרץ שאין בו דחיה. והרי ודאי רחוק לומר שהדין כן, שהרי הרמב"ם סתם וכתב דטומאת מת דחיה בציבור, ולא חילק אם הנזיר מגלח עליה אם לאו.

מבואר שאף שבשעת ההקרה היו מחו"כ - שוחטים וזורקים עליהם. וא"ת הרי לא הותרה טומאה זו, ומה אכ"ל שהם גם טמאי מתים סו"ס הם גם טמאים בטומאה שלא הותרה - לא קשיא, דהא מה שאין שוחטים על מחו"כ הוא מחמת שא"ד לאכילה בלילה [שעל כן שוחטים עליו בשמיני אם מוסר קרבנותיו לב"ד. רמב"ם ז, ד], והבא שקרב בטומאה ותו ליכא איסור אכילה לטמאים, שפיר שוחטים עליו אף אם לא יביא כפרתו דהא חזי לאכילה. ודברי הרמב"ם לענין התיר אכילת טמאי שרץ, לכאורה היה נראה שאין לקיים אלא באופן שבשעת השחיטה לא נטמאו עדיין, שאם נטמאו הרי לא הותרה הקרבת טמאי שרץ מעיקרא, ואף אם נטמאו גם למת, סו"ס טמאי שרץ הם ולא נדחית טומאה זו. אך זה דוחק. על כן נראה ככוונת הדברים שכיון שחסרון בטמא שרץ הוא משום דגברא לא חזי לאכילה כדברי הזכר"י, הרי כאן שסו"ס יותר באכילה מאחר דבא בטומאה, שוב שפיר דמי להקריב עליו. ואף אם הוא טמא לשרץ בלבד, סו"ס הפסח בכללותו קרב עתה בטומאה מאחר ורוב הציבור טמאי מת, הלכך שפיר דמי להקריב אף על טמאי שרץ. אכן אם טמאי שרץ נתעסקו בהקרבתו חייבים משום כניסה ומשום עבודה בטומאה, דלא נדחתה טומאה זו בציבור (וכן יש לדייק קצת מדברי הרמב"ם ביא"מ ד, יג), ורק באכילתו הותרו כל הטמאים וממילא גם מקריבים עליהם.

יא וגם אם הבעלים היו טהורים ורק הכהנים נטמאו במת, צ"ל דחשיב קרבן הבא בטומאה [שאל"כ מה יתינו באכילה] מחמת פסול 'טמא' של העובד. ולפי זה יש מקום לומר שבאופן שהכהנים טמאים אין חילוק בין טומאת מת לשרץ דכלפי פסול העובד חשיב בא בטומאה בין אם היה טמא מת או טמא שרץ [וע' או"ש]. אך אין כן פשוט דברי הרמב"ם. וצ"ל שהואיל ובטומאת שרץ לא נתחדש תורת באכילה מאלו דבא בטומאה, שוב שפיר דמי להקריב עליו. ואף אם הוא טמא לשרץ בלבד, סו"ס הפסח בכללותו קרב עתה בטומאה מאחר ורוב הציבור טמאי מת, הלכך שפיר דמי להקריב אף על טמאי שרץ. אכן אם טמאי שרץ נתעסקו בהקרבתו חייבים משום כניסה ומשום עבודה בטומאה, דלא נדחתה טומאה זו בציבור (וכן יש לדייק קצת מדברי הרמב"ם ביא"מ ד, יג), ורק באכילתו הותרו כל הטמאים וממילא גם מקריבים עליהם.

יב וע"ע בשיעור יז, ב, אודות חקירת הגר"ח על היטמאות כהן בספק טומאה. וע"ע שער"י א, יב.

עשיה מסוימת שאיננה בשאר קרבנות, שעניינה זביחת הפסח לצורך אכילתו, והוא עיקרו של פסח שהיה במצרים שלא הוקטרו אמוריו (כמבואר בפסחים צו: לאביי) ולא נורק דמו על המזבח (ומתן הדם על המשקוף ועל המזוזות, אינה בתורת זריקה ממש אלא כענין זריקה, כמש"כ החת"ס בתשו' יו"ד רלה), וזהו שפירש רש"י במשנה שם שהפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה כי מתחלתו לאכילה בא, 'כשנצטוו עיקר הפסח לאכילה נצטוו' - היינו עיקר ציווי במצרים. ועל כן שחיטתו נבחנת בת בקתא חדא עם שחיטת חולין דלהכי מחשבת חולין פוסלת בה (כמו שביאר האו"ש פסוה"מ טו), ולכן לא מהני ביה שחיטת בן פקועה אף אם מהני בשאר זבחים (עתוס' חולין עד:), דבעינן שחיטה המתרת הבשר לאכילה דוקא - וזהו שכתבו התוס' שאין לחוש לאנינות שבזמן ההקרבה, כי מ"מ עיקר תורת עשיית הפסח הוא הכשר הבשר לאכילה, שלא כשאר קרבנות שההקרבה היא העיקר]. וא"כ - כתב באבי עזרי - הוא הדין לטמא מת לאחר שטבל, הואיל ובלילה יהא ראוי לאכול, אין כאן החסרון הכללי דטמא מת אינו משלח קרבנותיו, דבפסח שעיקרו לאכילה בא אזלינן בתר שעת האכילה.

הרי נתבאר א"כ חילוק הרמב"ם בין טמא מת בטומאות שהנזיר מגלח עליהן לבין שאר טומאות. והשתא עפ"י יש לנו לשוב ולקיים התירוץ הקודם לקושית האחרונים אמאי לשיטת הרמב"ם רק טומאת מת דחוייה בציבור ולא טומאת שרץ - דשאני טומאת מת שחלה על הקרבן תורת 'בא בטומאה' מחמת הדין הכללי דאין טמא מת משלח קרבנותיו, מטומאת שרץ שאין המניעה אלא משום דגברא לא חזי. ומה שהקשינו הלא טומאה דחוייה בציבור אף בטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן - אין הכי נמי, דלעולם הדין הכללי דאין ט"מ משלח קרבנות הוא אמור אף בטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן, אלא שבפסח בלבד הוא שחלוק הדין; דהיכא שטבל וכבר חזי לאכילה הרי אין בו החסרון דבהך פרשתא [ד'טמא לנפש'] ותו ממילא ליכא החסרון הכללי דשילוח קרבנות, דהא דיינינן ליה כפי שעת האכילה שהרי ראוי לאכילה (וכאבי עזרי עפ"י תוס' בזבחים הנ"ל), אלא שבטומאות שהנזיר מגלח עליהן הוא דאיכא פסול בקרבן מחמת הדין המסוים [ד'טמא לנפש אדם'] שנאמר בפרשת 'ויהי אנשים' שנטמאו למת עצמו. ואולם היכא שלא טבל, הרי כיון דהגברא לא חזי במצבו זה לאכילה, שוב - מלבד החסרון דבהך פרשתא [ד'טמא לנפש'] מחמת דלא חזי לאכילה - עוד חוזר ונייעור גם העיכוב הכללי דכל התורה דט"מ אינו משלח קרבנות, שהוא פסול בקרבן גופא [דדוקא כשראוי לאכילה בערב מהני הא דאזלינן בתר שעת האכילה, לא כשאני ראוי], הלכך חשיב קרבן הבא בטומאה, וממילא בציבור טמאי מתים שפיר נדחית הטומאה, שהרי מכח הפסול טומאה בקרבן חלה בקרבן תורת 'בא בטומאה' וממילא לא נאמר בו מעיקרא איסור אכילה לטמאים. ושאני מטמא שרץ דלעולם אין בו פסול בחפצא דקרבן אלא רק דלא חזי לאכילה הלכך אין בו תורת 'בא בטומאה' ואין מה שידחה אכילתו וכנ"ל.

אמנם בעיקר דברי האבי-עזרי לתרץ עפ"י התוס' בזבחים יש לפקפק, דהתוס' מיירו גבי אונן המשלח קרבנות שהוא דין בגברא, ושפיר י"ל שבפסח דעיקרו לאכילה אזלינן בתר מצב הגברא שבאכילה, משא"כ בטומאת מת שהוא חלות פסול בעצם הקרבן שאינו קרב על הטמאים וחשיב 'בא בטומאה' כנ"ל, הלא סו"ס גם בפסח כל דיני ההקרבה יש בו כבשאר קרבנות, וכיון דבשעת ההקרבה טמא הוא מהיכי תיתי דלא יהא בקרבן תורת 'בא בטומאה'.

(ד) לכן נראה לומר דלעולם אף בקרבן פסח אזלינן בתר שעת הקרבה ושייך בו הדין הכללי דאין טמא מת משלח קרבנותיו, והא דקשיא לן הלא דין זה קיים אף בטומאות שאין הנזיר מגלח עליהם ואילו הרמב"ם כתב שבטומאות אלו אם טבל שוחטים עליו - י"ל דכלפי הדין הכללי דטמא מת אינו משלח קרבנות הלא כתיב 'במועדו' דקרבן הקבוע לו זמן דוחה את הטומאה, דהא התבאר בריש השיעור דלולא

טומאת מת, אבל אין זה מפורש בקרא ונפ"מ דאינו חייב כרת². וא"כ הלא במעשה דויהיו אנשים כתיב 'אשר היו טמאים לנפש אדם וגו' ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם' - משמע שנטמאו למת עצמו, והיינו טומאה שהנזיר מגלח עליה. לעומת זאת בציווי שנאמר לדורות כתיב 'איש איש כי יהיה טמא לנפש' - משמע אף טומאה שאין הנזיר מגלח עליה כגון רביעית דם [ובספרי זוטא (נשא) מרבינן מ'נפש' - רביעית דם].

נמצינו למדים דבהך פרשתא גופא דקרבן פסח נכללו שני דינים [מלבד הדין הכללי דאין טמא מת משלח כל הקרבנות]; טומאת מת עצמו שהנזיר מגלח עליה - כמעשה שהיה [נפש אדם] - ובה אין מועילה טבילה, כמו שהוכיח הרמב"ם מתשובת משה רבינו, שלא אמר להם זילו טבולו [ועל הך דינא תני בברייתא בנזיר (נג) שלא אמרו רביעית דם בנזיר ועושה פסח], ועוד דין נוסף מ'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה' הכולל טומאות שאין הנזיר מגלח עליהן [נפש גרידא], ובה לא שמענו אלא קודם טבילה אבל לאחר טבילה שוחטים וזורקים.

ויש להטעים הדבר על דרך שנאמר לעיל; הדין הראשון של טומאת מת עצמו, יסודו בחלות פסול בקרבן עצמו שהוא בא בטומאה ולא משום הראיות לאכילה, הלכך אין מועילה טבילה. ואילו הדין השני יסודו רק משום דגברא לא חזי במצבו זה [דומיא דדרך רחוקה דכתיב גביה, שאין שם חלות פסול בקרבן אלא מצד דגברא לא חזי], וא"כ בזה כל הטומאות שוים, ובשניהם מועילה טבילה דהא חשיב גברא דחזי לאכילה, דשמשא ממילא ערבא. וכך מדויק מדברי הרמב"ם, דגבי כל הטמאים (ו,א) כתב 'אי זהו טמא שנדחה לפסח שני כל מי שאינו יכול לאכול את הפסח בלילי חמשה עשר' ולגבי טמא מת [במת עצמו] כתב (שם ה"ב) 'טמא מת שחל שביעי שלו להיות ב"ד אע"פ שטבל והוזה עליו והרי הוא ראוי לאכול קדשים לערב אין שוחטין עליו'. נמצא א"כ שהרמב"ם למד את דינו [שטמא מת-עצמו אין שוחטים עליו אפילו טבל] מהמעשה עצמו, ורב למד את דינו [שאין שו"ז על טמא שרץ אבל שו"ז על טבול יום] מהציווי לדורות.

ואם תאמר, סו"ס הלא כתב הרמב"ם (ביא"מ ב,יב) שטמא מת אינו משלח קרבנות כלל ומשמע מסתימת הדברים שאין חילוק בזה בין טומאות שהנזיר מגלח עליהן לטומאות שאינו מגלח [כפי שטענו לנכון באבהא"ז ובאב"ע], וא"כ מצד הדין הזה יהא טמא מת שטבל נדחה אפילו בטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן.

אך כבר ציין האבי-עזרי לדברי התוס' בזבחים (צט:): שפירשו מה שמבואר בגמרא שם דלמ"ד אנינות לילה דרבנן שוחטים וזורקים את הפסח על האונן כיון שיהא ראוי לאכול לערב, והקשו התוס' הלא סו"ס אין האונן משלח קרבנותיו, ועתה הוא אונן דאוריתא. ותירצו דכיון דעיקר פסח לא בא אלא לאכילה כדתנן בפסחים (עו:), הלכך לא חיישינן ביה אלא לאנינות בזמן האכילה ולא לאנינות בזמן ההקרבה. [ובאור דבריהם עפ"י מה שהוכחנו במק"א³ בראיות רבות, שהפסח מלבד היותו 'קרבן', יש בו תורת

גי: לא הבנתי מאין לחלק בין 'נפש' ל'נפש אדם'. ועוד הקשה בחזו"י אדנפשיה מהא דדרש ר"ש בחולין עב: מ'נפש אדם' רביעית דם. ודחק הואי תנא סבר דרביעית דם נזיר מגלח עליה, אבל אנו קי"ל כחכמים דדרש רביעית דם (בסנהדרין ד). מ'נפש מת'. ולא הבנתי מה הועיל בזה, סו"ס מרבינן מ'נפש מת' רביעית דם ומאי ש'נא מ'נפש אדם'. ועוד, הלא הרמב"ם עצמו כתב להדיא (טו"מ ב,יב) דדם המת מטמא שנאמר בנפש האדם ונאמר כי הדם הוא הנפש - הרי נקט דרשא דר"ש. ע"ק הלא גבי שילוח מתנות כתיב 'טמא לנפש' סתמא, ועלה קאי הלאו דולא יטמאו את מתניהם וא"כ למה הנטמא לרביעית דם ונכנס למקדש אינו לוקה.

הלכך נראה דלעולם 'נפש' ו'נפש אדם' ו'נפש מת' שוים לרבות את הדם אלא דסו"ס אין זה אלא דרשא ולא חשיב מפורש בתורה הלכך אינו לוקה על ביא"מ [כשיטת הרמב"ם בכ"מ דאין לוקחין אלא על המפורש]. ואילו היה כתוב בגילוח הנזיר 'נפש' הוה מרבינן רביעית דם ג', אלא מדכתוב 'מת' בלבד משמע מת עצמו דוקא הלכך אין הנזיר מגלח על דם.

ובתוספתא (מכות ג) איתא שאין כהן לוקה על טומאה שאין הנזיר מגלח, הגם שכתוב בו 'לנפש' סתמא. והיינו משום דאינה מפורשת בתורה אין לוקה, וכנ"ל. ואם כי יש מהראשונים מפרשים אותה בע"א [כמו שהביא בחזו"י], אך כמה מהראשונים מפרשים התוספתא כפשוטה [וא"כ קשיא להחזו"י אמאי לא לקי הלא 'לנפש' סתמא קתני]. והרמב"ם השמיט דין זה (ע' ה"ל אב"ג). וצ"ע אם נזיר לוקה על רביעית דם להרמב"ם, דהלא אינה מפורשת בתורה (וע' 'חדושי הגר"ח טו"מ ד,ד).

יד: שיעור מא. וע"ע שיעור קמ"ג.

שהחילוק בין ט"מ שהנזיר מגלח לשאינו מגלח מקורו בפרשת פסח גופא (ותורצה קושיא הב'). ומ"מ ההבחנה בין ט"מ לט"ש הנ"ל נשארת מחמת הדין הכללי דט"מ אינו משלח וט"ש משלח (ותורצה הקושיא הא') -

אלא שאין מובן כיצד יתקיימו שני הדברים, הלא אם חל כאן הדין הכללי דט"מ אינו משלח קרבנות, בדין הוא שאף בטומאות שאין הנזיר מגלח יידחה אפילו טבל? - ותוצנו בשני אופנים: או שהדין הכללי אינו שייך בקרבן פסח כשטבל וחזי לאכילה, שאז אזלינן בתר שעת האכילה. או שהדין הכללי שייך רק באופנים שנאמרה בהם דחייה לפסח שני בפרשת הפסח, אבל באופנים שלא נאמרה בהם דחייה לפ"ש כגון בטומאות שאין הנזיר מגלח וכבר טבל, הריהם בכלל 'במועדו' ואין בהם מניעה דשילוח קרבנות.

סוף דבר נתבארו שני החילוקים שכתב הרמב"ם: טומאת מת [גם בט"ש שאין הנזיר מגלח עליהן] חלוקה מטומאת שרץ לענין תורת דחיית הטומאה. וטמא מת שהנזיר מגלח חלוקה מט"מ שאין מגלח ומט"ש לענין עשיית הפסח לאחר שטבל].

פרשת הדחייה לפ"ש ד'איש איש' היה דינו של ק"פ לדחות את הטומאה כי קבוע לו זמן, וא"כ כלפי דיני הטומאה שלא נכללו בהך פרשא קאי הדין הכללי ד'במועדו' דקרבן הקבוע לו זמן דוחה את הטומאה. וא"ת אם כן הרי קשה לאידך גיסא, דלעולם ליכא בפסח המניעה הכללית דט"מ אינו משלח קרבנותיו דהכתיב 'במועדו', וא"כ הרי נפל כל החילוק בין טמא מת לטמא שרץ [ואכן כן הקשה הגרי"ז (בזבחים כב) על באור הגר"ח ברמב"ם, דהדין הכללי דאין ט"מ משלח קרבנותיו ראוי להידחות מדינא ד'במועדו'] - אך לפי סברת הט"א המובאת בתחילת דברינו דלא נאמר 'במועדו' כשיש לו תשלומין בזמן אחר, הכל אתי שפיר, דמאחר שנתחדש בהאי פרשה דין פסח שני הרי הופקע דינא ד'במועדו' וחזר הדין הכללי דט"מ אינו משלח קרבנותיו, אך כל זה בטמא שלא טבל שדינו להידחות משום דלא חזי, או בטמא מת שנטמא למת עצמו וטבל שדינו להידחות כמעשה ד'ויהיו אנשים', אבל בטומאת מת שאין הנזיר מגלח עליה וגם טבל והרי הוא גברא דחזי ולא נאמרה בו דחייה לפ"ש, שוב אין לבוא מצד הדין הכללי דכל התורה, דהואיל ולא נאמרה בו תורת דחייה לפ"ש שוב קאי עליה דין 'במועדו'.

ומעתה שוב יש לקיים התירוץ על קושיית האחרונים הנ"ל אמאי לשיטת הרמב"ם רק טומאת מת דחיה בציבור ולא טומאת שרץ - דשאני טומאת מת שחלה על הקרבן תורת 'בא בטומאה' מהדין הכללי דאין טמא מת משלח קרבנותיו, מטומאת שרץ שאין המניעה אלא משום דגברא לא חזי. ומה שהקשינו הלא טומאה דחיה בציבור אף בטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן - אין הכי נמי, דלעולם הדין הכללי דאין ט"מ משלח קרבנות הוא אמור אף בטומאות אלו, אלא שבפסח בלבד הוא שחלוק הדין; דהיכא שטבל וכבר חזי לאכילה הרי אין בו החסרון דבהך פרשתא [ד'טמא לנפש'] ותו ממילא ליכא החסרון הכללי דשילוח קרבנות, דכיון דלא נאמרה בו דחיה לפסח שני, חשיב קבוע לו זמן ואיכא דינא ד'במועדו', אלא שבטומאות שהנזיר מגלח עליהן איכא פסול בקרבן מחמת הדין המסוים [ד'טמא לנפש אדם'] שנאמר בפרשת 'ויהי אנשים' שנטמאו למת עצמו. והיכא שלא טבל, הרי כיון דהגברא לא חזי במצבו זה לאכילה, שוב - מלבד החסרון דבהך פרשתא [ד'טמא לנפש'] מחמת דלא חזי לאכילה - עוד חוזר וניעור גם העיכוב הכללי דכל התורה דט"מ אינו משלח קרבנות, שהוא פסול בקרבן גופא [דכיון דנדחה לפ"ש מחמת דהגברא לא חזי תו חשיב יש לו תשלומין וליכא דינא ד'במועדו'], הלכך חשיב קרבן הבא בטומאה, וממילא בציבור טמאי מתים שפיר נדחית הטומאה שהרי מכח הפסול טומאה בקרבן חלה בקרבן תורת 'בא בטומאה' וממילא לא נאמר בו מעיקרו איסור אכילה לטמאים. ושאני מטמא שרץ דלעולם אין בו פסול בחפצא דקרבן אלא רק דלא חזי לאכילה הלכך אין בו תורת 'בא בטומאה' ואין מה שידחה אכילתו וככל האמור לעיל.

נתמצית מהלך הדברים בקצרה: שתי קושיות ברמב"ם באנו ליישב: א) מ"ש טומאת שרץ דאינה נדחית בציבור מטומאת מת, והלא בשניהם היחיד נדחה לפ"ש. ב) מה חילוק יש בין ט"מ שהנזיר מגלח שאפילו טבל אין שוחטים עליו לט"מ שאין הנזיר מגלח וט"ש שאם טבל שוחטים.

הגר"ח תירץ הקושיא הב' שבפסח חל הדין הכללי דאין ט"מ משלח קרבנותיו, וזהו רק בטומאות שהנזיר מגלח עליהן. ועפ"ז תירצנו הקושיא הא', דרק בט"מ יש תורת 'בא בטומאה' מחמת הדין הכללי דאין ט"מ משלח קרבנותיו, משא"כ בט"ש.

ודחינו דהלא בדין הכללי אמר הגר"ח שיש חילוק בין טומאות שהנזיר מגלח או אינו מגלח ואילו לענין דחית בציבור אין חילוק (וחזרה קושיא הא'). שבנו וראינו דבדין הכללי גם כן אין חילוק אם הנזיר מגלח אם לאו (וחזרה קושיא הב'). ומזה באנו ליסוד החזו"י